

գումը տարբեր տարբեր աղբիւրներէ եղած կ'ըն-
դունիւ չափցականի մէջ **ghe* մասնիկ մը կը փնտռէ,
իսկ տրականը լա. *milin*, սկը. *milinyum* ձեւերուն
կը վերածէ: Եթէ այսպէս ըլլայ, ես հնարաւորա-
ւորին մը չեմ տեսներ բացառականը՝ տրականի
վերածելու. միտ դնելու է որ չէ վերջնաւորութեան
-ի հետ նոյնութիւնը տալանն ստոյգ ապա-
ցուցուած չէ: Ըստ Բրուգմանի յիշելն հնագոյն
*յ-իկն ձեւէն յառաջ եկած է տրականի աղբեցու-
թեամբը: Եթէ այսպէս է, այն ատեն ես յիշելը
կը կապեմ **mei*, **wei* հնագոյն ներգոյական ձեւ-
երուն հետ — որոնց հետ արդէն սկը. յգ. *asmē*
եւ *yusmē* կը համեմատուին — որպէս զի գոթ.
*mei*naի նման ածուժ էր (հմտ. Բրուգմ. Grundr.
II. 825) պատահած ըլլալը ստոյգ տեսնուի: Արդ՝
որովհետեւ այս ներգոյական ձեւերը նախնայէս
թէ տրականի եւ թէ սեռականի տեղ կը գործա-
ծուէին, անկարելի չէր, որ հայերենի մէջ բացա-
ռականի պատշաճ ալ վարած եւ այս վերջին պարա-
գային մէջ միանգամայն ի նախադրութիւնն ալ
ընդունած ըլլան: Միշէլ յիշէ չ ստուր Բրուգմ.
Grundr. II. 815 ի Գեղեւ-ը ներգոյականի եւ քիչ
սեռական-տրականի հետ կը համեմատէ: Այս
համեմատութիւնը շատ աւելի բացորոշ կ'երեւայ
անձնական գերանունաց «բացառականի» մասին
ստուած մեկնութեան մէջ — քեւ արդեւք անձ-
նական գերանունաց բացառականի նիւթ ցուցնող
ածականներու՝ գ. օր. հրեշտ, հողիկ, յաշիկիկ
եւն հետ համեմատութիւն մ'ունի, չեմ կրնար
որոշում մը տալ. հմտ. հայերէն յետադաս -ին
մասնիկը, որուն գործածութիւնը բոլորովին տար-
բեր է, Մէլէ MSL. X. 275 (Կէլէ, Կերէլ):

Ուստի ես ինչպէս տեսնուեցաւ, մեր ա, բ,
գ եւ գ համարներուն մէջ յառաջ բերած գէպ-
քերէն դուրս չկայ ոչ անունաց հոլովմանց եւ ոչ
ալ բայերու խոնարհմանց մէջ հնգեր. -Տ վեր-
ջատարը ցոյց տուող սեւէ մէկ օրինակ: Ուրեմն
հնգեր. վերջատառ -ի հայերէնի մէջ + ձայնը
տարբեր տարբերութիւն է այսուհետեւ: Այլընտրա-
քը ձայնաւորներու առջեւ, իսկ բառամիջին երկու
ձայնաւորներու միջեւ -նի փոխուած է. սկզբնա-
տառ ու միջնատառ եւ գիրը կտրուած է, իսկ ասոր
հակառակ վերջատառ նախատանալով՝ + չըլած է:
Այս յեղափոխութեանց տեղի ունենալէն ետքը
ստեղծու հնգեր. ք տառն ալ -նի փոխուած ըլլալ
(նախնայէս կրկնաչըմնականի կրնար եղած ըլլալ):

(Հարան-իւնի)

ԳԵՂՏԵՄԻՆ

ԲԻՅՈՎ ԳԵՂՏ. ՆԱՇԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

(Հարան-իւնի Ի- Գր.)

Գովա. Ռուսիեան իր շատ մը գործերը,
մեծ մասամբ թերեւ ես անկատար թողոյմ կը
մտնի. կը թողու նա՝ ըստ եր. Օտանի¹, Երաք

Երաք շեռագիրներ, որոնց մէջ նաեւ իւր վերջին
աշխատութիւնը, իւր մահը փութացնող աշխա-
տութիւնը, փոխադրութեան ֆունկցիոնի Գա-
սագիրներ, որ յետոյ Ս. Էթմէքճեանի միջոցաւ
հայերէնի կը թարգմանուի եւ 1879ին ալ կը
տպագրուի Ժախըյով Մեծ. Յովսէփեան Կիւմ-
շեանի, այն պատուական չափով, որ 1874ին
արդէն Սամալէ Սմայիլի ինչպէս-իւն հրա-
տարակէլ տուած էր, եւ որ ութմասնայ գեւ
նոր վախճանեցաւ Մարտէլի մէջ, 10.000 Օսմ.
սկի կտակելով Ազգային մանկուոյն կրթու-
թեան համար:

Փոխադրութեան Գասագիրը փոքրիկ
հատոր մըն է, գրեթէ 200 էջ բաղկացեալ,
զոր ըստ Գր. Օտանի¹, Ռուսիեան շարագրած
է հետեւողութեամբ Վ. Գուգէն ֆունկցիոնի փո-
խադրութեան համար իւր «Ճշմարտեւ, Գեղեցիկ
եւ Բարեւ» գործով:

Հրատարակուած ի նպատակ Աւուրդեան,
Գուրգէն-Գեղեցիկ, եւ Կիլիկիոյ ընկերու-
թիւններու, որոնք յետոյ՝ Մէլէք-ը, կոչուեցան,
ըստ ընծայուած է Կ. Պոլսոյ Յ. Գաւաֆեան
Տպարանէն: Կողբին վրայ կը կարգանք.

ԳԱՍԱԳՐՈՒՄ

ՓՈԼԻՏՈՒԹԵԱՆՈՒԹԵԱՆ

ՀԵՏԵՆԻՈՂՈՒԹԵԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԵՂԵՆԻՈՒԹԵԱՆ

ԸՆՏՐՈՂԱԿԱՆ ԳՐԱԳՐՈՒ

Գրեց

ՆԱՇԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՌՈՒՄԻՆԵԱՆ

ԳԱՍԱԳՐՈՒ

ՓՈԼԻՏՈՒԹԵԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԲԵՇԿԱԿԱՆ

ԲԱՐՈՑԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Ի Կոյսե-իւն Բէյ-իւն Կոստանտինուպոլիս Կ. Պոլսոյ

Եւ թարգմանեց

Ս. Էթմէքճեան

Ի Գաւաֆեան Բե-իւն

Տպագրեալ Ժախըյով

Մեծ. Յովսէփեան Կիւմշեանի

Եւ վաճառելի ի նպատակ Արարատեան, Գարդա-
սիայ - Երեւանեան եւ Կիլիկիան ընկերութեանց

Կոստանտինուպոլիս

ՏՊԱԳՐՈՒԹԵԱՆ Եւ ԳԱՎԱՓԵԱՆ

1879.

1 Նախարար փոխադրութեան գասագրէի, գրեալ
Ի Գր. Օտանի, էջ Ի:

1 «Մարտի 41» տարի Թի. 3971, 5 Գեղա. 1892 էջ
257—259:

Հատորին անմիջապէս սկիզբը, կայ Յաւա-
ջաբան մը, «Ռուսներն» վերնագիրով, որ ոչ
այլ ինչ է, եթէ ոչ՝ Ռուսիներէ կենալիս ու
գործերուն վրայ լաւ ուսումնասիրութիւն մը,
Գր. Ս. Օտեսկի ճարտար գրչին արգիւնը, ուրկէ
կարեւոր մաս մը ներկայացուցի արդէն:

Այս Յաւաջաբանութեան կը յաջորդէ
բուն փոխտիպայութիւնը, փորձիկ ներածու-
թեամբ մը, որուն մէջ Ռուսիներն կը բացատրէ
թէ՛ ինչ կը նշանակէ փոխտիպայութիւն, եւ
թէ՛ ինչ բանի մէջ կը կայանայ իմաստութիւնը.
Ինչ է փոխտիպայութեան առարկան, սկզբունքը
եւ նպատակը. ինչպէս կարելի է սահմանել
զայն. որո՞նք են փոխտիպայութեան յարաբերու-
թիւնները միւս գիտութեանց հետ. թէ՛ ինչ բանի
մէջ արուեստը կը միանայ գիտութեան, եւ ինչ
է փոխտիպայութեան կարեւորութիւնը արուեստ-
ներու մէջ. ինչպէս կը բաժնուի այն եւ ինչ
կարգով պէտք է ուսանել զայն: Կարեւոր հար-
ցեր, զորս Ռուսիներն կուտ բայց մեկին ոճով մը
գեղեցկացուցան ճառելէ յետոյ, կը սկսի իւր Գա-
սերը, զորս կը բաժնէ երբ մասերու:

Աւաջին Մասին Նիւթն է՝ Հոգին, Հոգեբա-
նութիւնը, չորս գլխու մէջ ամփոփուած, որ հա-
տորին 105 էջերը կը գրաւէ.

Երկրորդ մասը կը խօսի Տրամբանութեան
վրայ. բաժնուած է հինգ գլուխներու եւ կը
հասնի 151^ր էջը.

Երրորդ մասին Նիւթն է, Բարին. Բարյա-
նութիւնը, վեց գլուխներով, որոնց մէջ պրանչիկ
կերպով կը ցուցնէ Ռուսիներն, նախ՝ Ընդհա-
նուր Բարյանութիւնը, ապա՝ Անհատական Բարյանութիւնը,
էթնոգրաֆիկ Բարյանութիւնը, եւ հուսկ ուրեմն՝ Արեւ-
ելի Բարյանութիւնը, որ հատորին վերջին ու ամենա-
կարեւոր էջերը կը յօրինեն:

Խօսել զատ զատ այս բոլոր մասերուն վրայ,
փոխտիպայութեան նոր Գաղափարը մը գրելու
չափ է՛նք շարագրել ըսել է. ինչ որ կարողու-
թենէս շատ վեր է. կը բաւականամբ ուրեմն
ընելով, թէ Ռուսիներն փոխտիպայութիւնը
լուրջ եւ ընտիր աշխատութիւն մըն է, լաւ աշ-
խարհաբարի մը թարգմանուած. որ այսօր իսկ
երբ ունիք արդէն նման Նիւթի վրայ գրուած
լաւագոյն գործեր, այսօր իսկ կրնայ ընթերցա-
նութեան արժանի նկատուիլ, մանաւանդ Հայ
բօլիշիներու համար:

Ռուսիներն մահէն յետոյ, Կ. Պոլսոյ
բժշկական վարժարանին մէջ այլ չաւանդուեցան
փոխտիպայութեան դասեր, եւ գաղղեցաւ
բժշկական բարոյագիտութեան խիստ կարեւոր

ու անհրաժեշտ ճիւղը, որուն արձան յիշատա-
կին եղաւ եւ է Ս. Էփէմէքճեանի թարգմանու-
թիւնը:

Նա հապեալ Ռուսիներն՝ բախտ, անմահ
գործ մը պատրաստելով կը կոխէ բժշկական
ասպարէզի սեմին վրայ, երեսուն տարւոյ չափ
այս ասպարէզին մէջ ապրելէ յետոյ, երբ ալ ի
սպառ կենալէ կը հեռանայ, կը գրէ դարձեալ
կարեւոր գործ մը՝ փոխտիպայութեան այս Գա-
սագիրքը, որուն հայերէն թարգմանութեան
հրատարակութեամբ Յովհաննէս Արմէնեան
«Ռուսներն» անունն ոսկի տառերով արձա-
նագրեց 19^ր Գարուն Հայ բժշկական պատմու-
թեան մէջ: Ա՛հ, եթէ ապրէր դեռ Ռուսիներն,
արդեօք ինչեւր պիտի չարտագրէր, արդեօք դեռ
որչափ չահագնա աշխատութիւններ պիտի ըն-
ձեռէր նա իւր Ազգին:

Ուրախ եմ, որ տարիներ առաջ 1892ին,
Եր. Օտեսկի փութաց անոր համառօտ մէկ կեն-
սագրութիւնն հրատարակելով, արթնցնել մեր
մէջ այս նշանաւոր գէմքին քաղցր յիշատակը.
Ուրախ եմ, որ «Հրպետ» ոմն ալ, իւր «Հայոց
Արք» Գրականութեան, անուն կարեւոր գրուածին
մէջ չմոռցաւ հերոս ընդարձակ տողեր նուիրել
Ռուսիներն, եւ ճարտար գրչով մը զայն Գե-
ղարկի՝ ընթերցողներուն յարգանքներն ու սիրոյն
արժանի ներկայացնել. սոյն գրչին հրա-
տարակութիւններէն շարժած, չկարողեցայ
ես ալ պէտք եղած մանրամասնութեամբ ձեռք
զարնել Ռուսիներն մէկ նոր կենսագրութեան,
զոր աւարտելով այսօր, կը խոստովանիմ, թէ
չգրեցի ես նոր ինչ անոր վրայ, այլ՝ արդէն ցիր
եւ ցան հոս հոն գրուած սեղեկութիւններն ի
մի հաւաքելու ջանքն ունեցայ. յաջորդեցայ ար-
գեօք, չեմ կարծեր:

Ռուսիներն կենալէն եւ անոր ամէն մէկ
գործին վրայ, ժամանակն հետգհետէ նոր նոր
դատաստաններ պիտի ծնանի, նոր նոր գաղափար-
ներ պիտի արտագրէ. եւ օր մըն ալ զայն նոր
ուսումնասիրութիւններու նեմակայ պիտի ընէ.
Ռուսիներն քարոզեալ բժշկական վարդապե-
տութիւնը, որ 1849 թուականէն ի վեր վառ
զարգացում մը ստացած է, Ազգ. Սահմանա-
գրութեան մատուցած անմեղանքի ծառայու-
թիւնները՝ որոնք զգնահատուեցան իր ողջու-
թիւնները, զորս մեր արդի սերունդն արդէն իսկ
սիրել սկսած է. ազգային բեմին վրայ արտա-

1 «Գրչեւի» 1902, Անեմիկի Ս. Ղալար, թիւ 4, 5,
6, էջ 43—44:

սանած ճառերը, որոնք՝ շատ անգամ շատ մը ազգասերներու սրտերը թուռց հանած են, կը պահանջեն, որպէս զի ապագան անաշատ դատող մ'ըլլայ Ռուսիներենի. այն ատեն, դեռ որչափ գրուի անոր վրայ, բաւական չլիիլ ըլլայ. եւ Ռուսիները մեր յաջորդ սերունդներուն ալ աւելի սիրելի, ալ աւելի յարգելի թերեւս դառնայ. կը հաւատամ:

20 Յունուար 1902:

Թ. Տ. Վ. Յ.

ՌԻՍԻՆԵՍՆԵՐ ՏՆՆԵՐԸ

ՕՐՐԱՆԻ ԵՐԳ

Նըման օրկորսի որ ի ծագ պզնիս, Կը վազէ դիտել գնն արշալուսին, Ան կարողալ յերկին յոյս տիւի մ'անաղտ, Մայրոջ քեզի, մանկիկ կ'ընթացէ պեթժ քաղտ: Երկնի դու հրեշտակ, հոս ճնշ պիտի ըլլաս, Անդորրասը մարդ, թէ կողմի կու գաս. Քանանայ բնմիւ. թէ պարի ասպետ. Բերթիոյ քաշափայլ, հետոր, զօրապետ:

Այլ յիմ՝ զիրկես նընէ՛ արժմիկ, } կրկնէ
Կապուտաշիկ հրեշտակ գողտրիկ:

Ժննած է կողմի, աշէն ալ կ'ըսէն. Անոր զափնիներն ինծի փառք վսեմ. Մարտիկ սոսկ, խղփն կ'ըլլայ զօրապետ. Կը թոնի կ'երթայ, դառնալ սպարապետ: Կը տեսնէ՞ զանի մարտի ծախսին մէջ, Ի՞նչպէս կ'արշալէ հուր գէպերու մէջ, Իոյս կուտայ սոսիս, անոր դէմ կ'եցող շէր որ. փող զարկէ, որդէկ Է յաղթող:

Այլ յիմ՝ զիրկես նընէ՛ արժմիկ, } կրկնէ
Վե՛հ զօրապետը իմ գեղեցիկ:

Այլ մ'ի դու որդեակս, ես կը տաքանալիմ, Զը մըտնիս ի խաղ արիւնտ աշէնքին. Ի վայր սըրբազան թող սահի քու կեանք, Վտանկներէ զերծ, Տիրող աշին տակ: Նըմանէ՛ ան վառ կանթեղին բնմի, Կամ անուշահոտ շունչին արօթի, Եւ կամ կընդրուին զոր կը նշգրէր Յեղզ քաղցրանքովս Անմահին Ստղէ: Այլ յիմ՝ զիրկես նընէ՛ արժմիկ, } կրկնէ
Սուրբ դեմտաքի իմ անմոռելի:

Ներէ, Տէր, եթէ զուրթու անխոսեմ Յանցայ իմաստուն օրններուդ դէմ. Ու թէ որ յանցայ, ես միայն պատժէ, Զի թերեհաւատ ինձ գատ ո՞վ է: Օրբանի մը քով մօր սըրբի տնջանք Կարկ է մշտ ըլլայ օրնուրեքս մաղթանք. Բեզի, Տէր, զավկիս հոգ յանձնէ՛ ես, Ինչ լաւ գիտես, նոյնչափ կը սիրես: Եւ դու հրեշտակ իմ առաջիկ, } կրկնէ
Հանգիւր յիմ՝ զիրկես անդորրիկ:

ՆՆԵՐԸ

1 Յարեցոյց Ռուսիներէ 1855 ամի էլ 173—174:

ՏԵՐԵԻԹԵՓ

Ժածկած էր աշուն օրերուս նըստը Թափուկ թերթերով այն մեր անաստին. Ալ խորհրդաւոր ոչ էր պուրակը, Լըռած էր անոյշ ծայրը տիկանին: Ժառնիկ հասակով մահի դուռ հասած, Տըխուր պատմութի՞կ դառնող քաղով մը՝ Վերջին անգամ մ'ալ կը շըրջէր հոգնած ծանկալի անտառն իր մանկութեանը: "Մընս՝ դու քաղով... անտառը իմ սիրուն, Կընկծիմ՝ ես, սուգըզ գուճկան իմ քաղտին. Կը տեսնեմ՝ մահիս ես զուշակութիւն Եւմէն այն տերեւ որ գնտին՝ կ'ընկնին:" Ո՛հ Լիպտօրին ողորմ՝ պատգամը. Ըսիր դու ինծի. "Տերեւն անտառին Կը դնիլի նորէն աշիւ առջեւ, Մակայն քու համար ալ կ'ըլլայ վերջին, Կանոնէ քու չորս դիւ մըշտատու նոցին. Տըժգոյն աշունէն աւելի տըժգոյն. Կը հակիս, գրեւս դու դէպ ի շերիմ: Պիտի թարշամի քու այն մանկութիւն Դաւաթէն առաջ մարգագետնիդն Ու քարոտակէ լեռնի կողմն:" Կը մոռնիմ... Նըսեմ՝ հոգիք հարաւի Յուրտ շընչովս իրոնք իս շօշափէցին. Գեղեցիկ զարունս աշէ կը փախնի Ողակս ըստիւր մը շըրտի ու սին: Ընկիւր դու, ընկիւր, վառանդակ թերթիկ Սա տըխուր ծամբան քողարէ՛ աշէ: Այն վայրն ուր վաղիւ կը մըտնիմ՝ լուռի. Ժածկէ իմ մօրըս յուսահատ քալէ: Բայց իմ սիրունիս երբոր հերթածակ, Այն լուռ ամայի ծառատունկն տակ, Անոնի մուշին գայ իս արտօսել, Թեթեւ շըրջիւնովդ նայէ վըրջիկ Ըստեւրս որ գտնէ սակաւ մ'ըստիմար: Ըստ ու գնաց... ես ալ չըղարձու. Վերջին տերեւն որ անտառէն ընկաւ, Կընքէ զգլկերէն օրն անոր կնիւն. Կաղնիին նըրքու տապանը քացին... Սակայն սիրունիս երբէք ինչ չ'ընկաւ, Մեծակայ վէմն չ'էղաւ այցելու. Ու խաշնարած մօտ հոգիտնըրու Միայն վըրդովքն ստեցն ծայրովը Տըխուր դամբանին խոց լուռիւնը:

ՄԻՆՎՈՐ

ՓԵՐԱՏԵՆ Զ ԵՆՈՒՐԸ

(ԺՕՋԵՓՈՒ ՄՈՒԼԱՐԻ)

Մի՛ն եզգար հող ունէ՛նայի՝ դիւր ըլլար, դար կամ թէ ծործոր, Վազուկ ընթով՝ թէ՛ն քընէ՛ վըտակ ըլլար, ալ կամ հեղեղ. Մէ՛ն մին ծառ կը տընկնէ՛ ծիրանը, ծոր կամ թէ ինծոր, Մէ՛ն մին հիւղ կը շինէ՛ն՝ աղիւս, հեղզ եւ կամ քաղեղ: Ծառիս վերեւ մին սիրուն օրն՝ բըրզէ՛, փետրէ՛ կամ սիգահիւս, Հանգիստ կու տար մին երգեցիկ՝ ծա՛րիկ, Ծ՛նդուկ կամ ծիծառնիկ Հիւղիս նըրքւս հեշտ ընկուղիկ՝ առկա, օրբայ կամ պրտուահիւս, Հանգիստ կու տար մին մանկուշուկ՝ թուխ, կասկանք կամ խաթուղիկ:

1 Յարեցոյց Ռուսիներէ 1855 ամի էլ 175—176:

2 "Երեւոն-Երեւոն" Գ. Տրքի, Կ. Պ. Գ. Թ. 10 Հ. 440. 1886 էլ 443:

Մին եզմարէն եւեւ չ'ուզեմ. քսիսս ըլլան ճիշտ թող լոյս
եւ սէր.
Ամենագոյն կուսին գողտրելի՝ որ սիրտս ու աշխ յինքն
գրաւէր,
«Գանձուին կաց դու հոգ՝ կըսէի՝ ահա ծննաւ նոր աշխուրժ»
Որչափ հեռին տանէ զ'ստուները արեգն ընդ դաշտ յոր
եւ է կոյս,
Կոյնչափ հեռին երթամ զգծն հորդունս ծիր սիրելոյս,
Տեսնալին յոր շրջանին ձեռք իցէ այլ ինչ քան մին ա-
նուրը:

3 Մարգրէն, 1860: ՆԱՀԱՊԵՏ ԲՈՂԻՍԻՆԵԱՆ

Կ Ի Լ Ի Կ Ի Շ

Երբոր քաղցուն զոնքն յուսոյ,
Եւ մեր երկրէն փախ տայ ձմեռ,
Զքնաղ երկին մերս Արմենոյ,
Երբ փայլէ իւր քաղցրեկ ոգիւր:
Երբոր ծծածն էր քոյս դառնայ,
Երբոր ծածունքն հազմին տերեւ-
Յանկամ տեսնել զիմ՝ Կիլիկիայ,
Աշխարհ որ ինձ ետուր արեւ:

Տեսի դաշտերն Սիրիոյ,
Լեռնն Լիբանան եւ իւր մայրեր-
Տեսի զերկին իդալիոյ,
Վենետիկ եւ իւր Գոնտոններ.
Գողջի նման չէր մեր Կիպրայ,
Եւ ոչ մէկ վայր է աղաքին,
Գողջեկ քան զիմ՝ Կիլիկիայ,
Աշխարհ որ ինձ ետուր արեւ:

Հասակ մը կայ մեր կենաց մէջ,
Որ ամենայն իող կաւարտի.
Հասակ մը ուր հոգին է տննչ
Յիշատակաց իւր կարօտի.
Յորժամ քնարս իմ ցրտանայ,
Սիրոյ տալով վերջին բարես.
Երթամ ննջել իմ՝ Կիլիկիայ,
Աշխարհ որ ինձ ետուր արեւ:

Ն. ԲՈՂԻՍԻՆԵԱՆ

ՈՂ Ի Մ Գ Ե Ղ Ե Տ Ի Կ

Թէ կայ նոց ցողով եթեւոց
Եղեմ՝ երջանիկ,
Որ փողփողի մըշտաբաց
Նորանոր ծաղիկ-
Ուր քաղել է քարոց ի քարոց
Ետեւն, յաստիկ այծիկարոց
Հանի քառ ոտիցը ընծի
Մեմարան նազիկ:

Թէ կայ նոց պատուոյ օրինոց
Լանջ սիրազգեցիկ,
Որ զամեն ի սպաս եւ ի հոգ
Տայ անայլալիկ-
Եւ թէ այս սիրտ սիրալիկ
Յրոփէ միշտ ընդ փաստ ընտիր,
Հանի ես քու մակատից
Բարձր ընծի՝ փափկիկ:

Թէ կայ նոց սիրոյն նովանիս
Երազ վարդաբոյիկ
Որ զգայալին անզգրաւ
Ժպիտք համբուրիկ-
Երազ երեսն երանի
Որ հոգի նոց հոգւոյ խառնի
Ո՛հ. զանի ես քու սքողիչ
Ուն ընծի՝ գողտրիկ:

2 Զարթին: — 1865 Ռ.

Չ. ՀԻՅԿՈ

(տաղը վերջաւորւոյ)

Հ Ո Ւ Ս Կ Ո Ղ Զ Ո Տ Ե

ԱՌԻ ԲԱՆ ԱՍՏԵՆՂՈՒԹԻԹԻՆ

Գոյ եւ զայ ժամ՝ մի լրտուծան-
Յորում՝ անձայն է միայնութիւն,
Յորում՝ յոյս իսկ՝ յեղնէ համալ-
Յորում չէք մի գեփիւտ տատան
Մայրնաց ի ստուեր անխլըտին:

Գոյ եւ հասակ յորում՝ քնարին
Նանե զոգցես հոգի ի քուն,
Յորում՝ աւին ըստնստեղծին
Երնչասպառի անզր ի ծոցին
Հոր խանդակոծ յուզը թրթռուն:

Ոչ աւուրակաց զըւարճասփոխ
Հաւիկն՝ աւաղ, միշտ դայլայլէ.
Գողնալ ի ստուերն ի կէսաւուր՝
Լուկ քաղաւաղս ի գեղգեղ իւր
Եւ զարեմուտ աւուրց հրճէ:

Ողջին ապա, քնոց ողջին հուակ,
Միւլազանակ ընծարը հեծոց.
Ի զուր ձեռնի քնոց շուրափուկ
Տաս պատասխան զդու եւ արտասոյ,
Ժամս հասաւ մեր հուկողունից:

Ընկակ դու զայս արտասոյ ըմբոստ
Հոր աշկիս շնն կարող զըսակէ,
Համին, աւաղ, ի լարը անուտ
Ծ'եղ հոգիս կալակս ընդոստ
Հոր հեծքը քաւ շեղին սըրբել:

Յայս վըշտըմբը ձոր բիւրացաւ՝
Որ արտասունն ամեն աշեր,
Թուիս պակէտալ միշտ շոմնիտաւ՝
Հընար ոչ մեզ պարգեցեցաւ.
Բայց ի հաշտել զգաւաւ մեր:

Որ երգս հանէ՝ իրազ սըրտագին,
Ըղծանք կրկնէ կամ կրկնաւս.
Երջանկութեան լարն է լընի.
Պիւկալիւն թէ քանդոտեղծին
Հաղցքազոյն երգն են հաւաւանք:

Ստուերաշուրք առ դամբանաւ,
Ո՛ր քնար, եկեր դու զիմ՝ կընի.
Ու հեռի հեռա ինծիցք քնաւ՝
Չայն քո երեք ոչ խառնեցաւ
Ենթազ երջանկաց աստ ըստորնի:

Ազատ իբրեւ հանն անտաղ՝
Մեկան յուրիս անդ գետափանց,
Երբոր ձեռն իմ՝ երկիւղալի
Ոչ քնոց կարպեց որպէս զերի
Ի զօրնս կայից թագաւորաց:

1 «Աւր երբեքս իմ գեղաց Զայս Գափազեան, 1874. էջ 46-47: Եւ «Գափազեան» Վեհե-
սիկ 1902. 1 Թեւեալ, Իմի 4. 5. 6, էջ 44
2 «Զարեայն, Ռեւ Գեղեանի 1872 Թիֆլիս

Կուսակցութեանց շունչ ստանաւոյր
Զաւազից բընաւ ի լարքս քո,
Մտածութեան նման մարտոյր
Ո՛չ այլ գզուց քեզ շունչ համարոյր
Բաց անապակ շնչէն Միտոյ:

Ուր եւ ուրքը ըսխտն ապառու՛մ
Ընկճեց զիմ՝ գլուխ ընդ իւր լժօք,
Ետորհիւ՛ն հոգես նոգեմ՝ սրտում
Նեղոյ յամբար ծախի իրում
Նրկնային ճախց մ՛ընդ աստիղօք:

Ի ծագ լեռանց արփիաճմմ
Յորժամ՝ ընդ իս քեզ տանէի
Օրհնարանի՛ն զայն զոր պաշտեմ,
Անորանիկ շողն յեթնր յըսեմ
Ո՛չ գայոյ յարթմինս այլ քո զկընծի:

Ի շոհնդ ծրփից ու պարանայ,
Ի դակարաց հոլոք փայլածուն
Վայրես տայիր շեշտ նուազաց,
Եւ իրքու գնաւն մրդրկաց
Զեղե՛ծիր առ փրփրով ծովուց:

Նէ ոյր ակնարկ իս շղթայէ
Ի քո հառաչ գիրք ծայն խառնէր,
Ու տակ իմ՝ մեղմ՝ ու թրլ շնչէ՛
Ինչպէս թնկերդ իմ՝ մատանցմէ,
Թրթոնային իւր սեւուկ մագեր:

Գուցէ առ իս, քնար սիրական,
Դու յապառնումս արացես դարձ,
Նքք՝ երգովքն անմահութեան
Մահ մերժմնայ, եւ կնար բաժան
Իբր յիշատակ մեկնի ի քաց:

Ի մանկութեանն այն երկրորդում
Զոր ընծոնն հեշտ մտացօնը,
Մահկանացուն յիւր ծամ տրտում
Ըզքեմ փարթ անձկապատում,
Եւ դու՝ նոց մատանիս՝ հեշտ գեղօնը:

Հողմ այս՝ որ գնայ գնողովք ըջտապ,
Փռէ՛ յայգուն կամ՝ յօրաւարտ.
Սերէ խաղալ շորհաշօշափ
Թէ ըզգարսիւք մըրտննակապ
Եւ թէ զմտուօք ծնորննազարք:

Ի զուր ապա ծինս փրփրական
Ժամկէր ըզմօտօղն հոմերայ.
Եւ ծառագայթ մըտածութեան
Լընոյր ի շող երկնահոսան
Ըզքիւք աչաց կոյր Միլտօնայ:

Դեռ ըզնոցք մախր անունին
Սէր. պատարանք. յոյս. ոգպէս Փլոռայն
Տարփիկ միշտ ոյր թնկ ընծոնին
Անազանիկ եւ գան ի ծին
Գոգեսն ի նշոյս երկնոյնս:

Այսպէս գուցէ... քայց վաղադրես
Նս քան ըզգարքդ ինձ այցիլով՝
Ժրփծքփաւով ափանց յափոննս
Կորեալ իցեմ՝ յալեկոնունս
Հեռի յերկնից յորոց տամ՝ շու:

Բազմաց հետէ ծայնս ողբածից.
Ժամկեմէ՛ զտցի թաղեալ յալես,
Ու գերթ մամուռ ինչ կուսափիկ
Ընդ աւազունս ափանց ալիք
Գլորեալ իցեմ՝ զտակերտոսիս:

Այլ դու, քընար շեշտից վսեմ,
Վերլուծեալ դառն արեաց ի նուս.
Կարապի՛թ գունդ նախնե՛րնդդ՛զմ
Մտքէ յուրին քո դաշնաճմմ
Ընդ թաւարուն անդունդ ծովուց:

8 Թաւմոն 1870 Ռ.

ԼԱՄԵՆՈՒԿԻՆ

Ք Ք Ք Ք Ք Ք Ք Ք Ք

Թողտէ՛ փիծանիկ,

Թողտէ՛ շորհազուն,

Թողտէ՛ ինձ մօտիկ.

Երբ երգեալ սիրասուն.

Ու հանգո թնկինքերդ

Փետրիկներդ առաւաթոյր

Յաշտարակս եւ ի բերդ

Ընկնին թող նեղափախու

Անահիկ, անահիկ:

Յիմ կայան, յիմ կայան:

Թողտէ՛, ակն անքթիթ

Կամ՝ ես սեւա կտուցիդ.

Որ կախէ յիմ՝ երգիք

Ինձ պահանք քո բունիկ

Օքն ի քուն, օքն ի քուն:

Մ Ն Ն Ն Ն Ն Ն Ն Ն Ն Ն Ն Ն Ն Ն Ն Ն Ն Ն

1. Դարբանաւուս կամ վաղուց եւ լոկի.

Եւ ոչ դիւրով քեզ բերթ ծնոց՝ հիմիկ.

Պէտք է երգես իմ՝ սիրուն Արտուրիկ.

Որ դու տաս սրտոքս զուարթ քու դալայլիկ:

Մի դողաք ի տես վանդակին անկ,

Ժաղկոց եմ պատած ես անոր թնկեր.

Դու քեզ մարգերու կընաս մէջ կարծել.

Երգէ ինձի հետ թըւնիկ սիրաւէր:

2. Երբ գայ նոր զարուն ընծութեան նոր ոյժ.

Եւ մեզ պայծառ օրերու տայ յոյս.

Գողտրիկ մարմնակն մէջէն ծայնդ անոյշ,

Համբիծ քու սիրոյդ կըտօնէ զինծոյս:

Այլ իմ՝ ցոլս այժմիկ ընդէր կաս լրտած,

Կամ՝ միշտ ես ծայրովս եմ քեզ արհեսարու.

Ա՛հ, գուցէ ես քու ծայրիկ չեմ լսած,

Թող ես փորձ փորձեմ, ո՛ն երգէ եւ դու.

Կամ՝ ո՛հ, գուցէ ես քու անուն չեմ ուսած,

Թող ես փորձ փորձեմ, ո՛ն երգէ եւ դու:

3. Վախ, այսքանս աղերս չըգտին շորհ,

Եւ դու կաս մասս միշտ խոլ ու պապանծ.

Ընդ թրդիք զնար հաւիղդ աւաշնոր.

Չուգեմ՝ քեզ ընծ զերի իմ կամաց:

Բայց խիստ հովանեաց տակ մէջ մ՛որ նշտուիս.

Ա՛հ երգերդ իսկոյն ու հնշտ գտարթիքդ.

Հի անտաններու տնանքս՝ պէտք ունիս.

Որ զապատութիւն երգես անդորիկ:

Ն. ԲՈՒՍՈՒՆԵԱՆՈՒՍ

Ռուսիեանի այս Ցաղերը՝ որոնք մեծ մասամբ թարգմանութիւններ են, պէտք է բազմաթիւ իրենց բնագիրներուն հետ, զատելու համար թէ ի՛նչ մեծ ճարարութեամբ հայացուցած է զանոնք Ռուսիեան, եւ որչափ գեղեցիկ ոտանաւորի վերածած, որ մինչեւ իսկ շատ տեղ չեղինակներն իսկ կը գերազանցէ: «ԿԵԼԵՄ»

1 Ցաղերն Ռուսիեանի 1872 թիւ 6 «Երեւոն»
ն. 3-րդ, Կ. Պոլս, 1887, Թիւ 1-2 (էջ 16-19):

2 «Երեւոն» 41-րդ 3-րդ Թիւ 3771, 5 Դեկտ. 1892.
էջ 258:

3 «Երեւոն» 1-րդ Գիրք Հայաստանի Կ. Պոլս,
Ցաղ. Գապիֆեան 1874, էջ 37-38:

անունն ոտանաւորը որ իւր իսկ գրածն է, կրնանք ըսել թէ ամենէն պարզու ա գեղջկոն է, բայց ի՛նչ սիրտ դրած է անոր մէջ Ռուսիան, ի՛նչ ոգի, որով սերունդներ գրգռած է նա եւ պիտի գրգռէ զեւ փափաք տալով որպէս զի ամեն Հայ

Յաւիդ տեսաւ շէ-ր կէլիկ-
-ը-ր-ը որ Բը տո-տո-ր է:

Ռուսիան անի տաղերն այսչափ շնն սակայն՝ ունի նա զեւ շատ ուրիշ ասանաւորներ ինքնագիր եւ թարգմանութիւն, որոնք ո՞վ գիտէ որո՞ւ քով կը մնան ցայժմ: Փափաքելի է որ անոնք ալ լոյս տեսնան, եւ մենք ունենանք ամբողջապէս բանաստեղծ բժշկիս բոլոր ոտանաւորները: Սպասելով այդ ցանկալի ժամուն, ես առ այժմ խոնարհաբար մտադրած եմ, վերաշինել անոր շիրիմը, նոր կոթող մը, կանգնել անոր համար արձանագրելով հոն իրեն համար ունեցած բոլոր զգացումներս:

Դահապետ Ռուսիան
Ինծ պարծանք Հայութեան,
Սա բժշկի գիտական
Հագնեցող եղական,
Բարեբար իւր Ազգին
Կենսատու Հայ լեզուին,
Առ յաւէտ գոյութեան
Արժանի՝ Է օրհնութեան:

Վ.

ԴԻՎՅ. ԱՆՏՈՆ ԱՐԱԿԱՆ

Մարդուս կենաց զէպքերը անխառնակ կը մնան եթէ ժամանակին ի վր չաւանդին՝ որոնք կրնան իրենց ուրախելի եւ շինիչ դերերն ունենալ, մանաւանդ երբ խնդիրն օրինակելի անձանց վրայ շքին: Այլ աւանդ՝ որ յաճախակի՝ տխուր են, որուն դատն ծաշակը կու տայ հետեւեալ նկարագրերը:

Աբակեան ծնաւ ի Կոստանդնուպոլս. 1857 Եպրաքուն Պարշեան եւ Պողոս ծնողացմէ: Իր նախնական ուսմունքը զննետեղի Մխիթարեանց Բարայր-գաղոցը կատարելով՝ 1871ին Կայսերական-բժշկական վարժարանը կը մտնէ եւ 23 տարեկան հասակին մէջ բժշկ-վերաբուժի վկայականը կը ստանայ: Իր արուեստին առաջին տարիները նուիրեց սիրելի Ազգին երկար տանն ձրի ծառայելով Ս. Յակոբ ազգային հիւանդանոցը իբրեւ օժանդակ հանդուցեալ Դոկտ. Յովսէփ Դուրիճանի: Բաց ասկէ՝ կը դարձանէր նաեւ ան-

խորի ո՛ր եւ է աղքատ հիւանդ, որով՝ «անարձաթ բժշկչ», մակդիրին արժանացած եւ ամեն դասակարգի սիրելի եղած էր իր աշխւհ, գլխած եւ հեզահամայն բնութեամբ, ինչպէս իր դիմագիծերն հաւ կ'արտայայտեն: 1888ին կ'երթայ ինչնէկէզ իրեւնէ գտնել 2րմիւրի հանքային ջրոց՝ ի դիմաց Ժօրժ Տէլլա Սուսա Փայիք Փաշայի, որ նոյն հանքաղբիւրին մենապատնէս ունէր Օսմանեան Կառավարութենէ: Մահուրէ երեք տարի առաջ բժշկչ կարգուած էր նաեւ ինէկէզի թաղապետութեան:

Այլազգի երիտասարդ մը հաղեւ թէ 2() տարեկան, անւամբ Մուսթաֆա եւ որդի Օթմուզպիւր Էֆենտիի՝ 1902 Սեպտեմբեր 30ին երկուսն զեմ՝ կու գայ հրաւիրել զԴոկտ. Աբակեան իւր հիւանդ հայրը դարմանելու: Լսելով տան սպասաւորէն անոր բացակայութիւնը՝ կը խնդրէ անմիջապէս կոչել գայն, որ կը գտնուէր մերձակայ գեղարանը, սեփականութիւն Դոկտորին: Սպասաւորը տան մէջ իր տիրուհոյն միայնութիւնը գիտնալով թէ եւ կը դժկամակի իրթաւ, բայց հրաւիրողին սպաննակեաց վրայ՝ կը ստիպուի կատարել անոր խնդրքը: Հագնել թէ կը մեկնի սպասաւորը, այլազգին կ'ուզէ բռնաբարել Աբակեանի քոյրը, որ գետնայարկի սենեակներէն միոյն մէջ կը գտնուէր: Դեռատափ օրիորդ Լուսին²⁾ Հոխիսիմեան արիւթեամբ բաւական ատեն մաքաւելէն ետքը՝ վայրկեան մը համակերպիլ կը ցուցունէ, որով՝ կը յաջողի հերարձակ տունէն դուրս փախչիլ: Քանի մը քայլ անդին կը դիմաւորէ իր եղբայրը, որ աճապարանօք տուն կու գար, թերեւս գուշակելով յեղակարծ շարիքը սպասաւորին պատմութենէն: Աբակեան շնչասպառ ձայնով եւ կիսկողուր բառերով՝ երբ կը սրտապնդէր իր սարսափահար քոյրը, ահա կը տեսնէ զայլազգին որ տունէն դուրս կ'ելլէ եւ ի փախուստ կը դիմէ, այն ատեն Աբակեան պոռալով վկայութեան կը կոչէ բոլոր դրացիները, որ պատուհաններուն առջեւ արձանացած էին եղիելի աղջկան սրտափռելի աղաղակին վրայ: Այս որ կը լսէ փախուսական շարագործը, անմիջապէս ետ կը դառնայ, եւ՝ «գուղիս կառավարութեան պիտի մատնես», ըսելով՝ Աբակեանի վրայ կը յարձակի, ձախ թեւէին եւ գանկին վրայ գաշշոյնի կրկին հարուած կու տայ եւ կիսամեռ գետնը կը տա-

1 Այս Լուրը ձեռքը իր բժշկական ուժը կը կորսնցնէ, եւ Միջիւրին վերստանալով՝ կը պահէ զայն միշտ: Օգոստոս
2 Ուրաղագրոց այս զէպքը նոյն իսկ յարձակում կողմ աղջկան բերնէն լսած է: